

Licence to Kill: The Word is not enough

I år fejrer Niels Åkerstrøm Andersens Diskursive Analysestrategier¹ tiårs jubilæum. Selvom jeg er meget sympatisk indstillet over for de epistemologiske ambitioner opridset i analysestrategien, bliver dette ikke et festskrift, men derimod en genindførelse af det, som den i hedengangne dage gjorde op med: ontologi, metode og rod. På trods af analysestrategiens overbevisende kraft, hvormed postmodernismens opgør med objektivitet holdes i ave, samtidigt med at den rationelle fortælling om styring fra forskerens side bibeholdes, vover jeg her pelsen med aktørnetværksteori (ANT) i hånden. Jeg vil derfor

¹ Herefter kaldt analysestrategi. Med analysestrategi refereres udelukkende til Niels Åkerstrøms Andersens brug af begrebet (Andersen 1999, 2003). Hvordan det bruges på andre måder i andre sammenhænge, forholder denne diskussion sig ikke til. Andersens bog præsenterer fire analysestrategier: Laclau, Foucault, Koselleck og Luhmann. Artiklen forholder sig ikke til de enkelte analysestrategier, men derimod til de principper hvorfra relation mellem perspektiv, verden, metode og iagttagelse tænkes. Således tænkes analysestrategien her som et metaperspektiv, der kan konditionere og sammenligne forskellige perspektiver.

også præsentere en alternativ darling – ANT - der drager nogle radikalt andre konsekvenser af modernismens sammenbrud end analysestrategien, der er udarbejdet efter Niklas Luhmanns iagttagelsesteori (Andersen 2003:93).

Niels Åkerstrøm Andersens diskursive analysestrategier gør op med på den ene side en ontologisk² spørgen til verden "som den er" og på den anden side en positivistisk metode-tænkning, der søger at afdække verden gennem en række validerende metoder (ibid. 1999:10; 2003:XIII). Jeg vil i denne artikel diskutere 1) analysestrategiens subjekt-objekt konstellation, altså forholdet mellem iagttagelse og verden, 2) hvordan denne kan gentænkes ud fra ANT principper, og 3) hvordan vi med en sådan gentænkning kan opløse analysestrategiens hierarki mellem teori, metode og iagttagelse. Inden festen begynder, er det vigtigt at understrege at for at slå en darling ihjel, så må man også karikere den, overdrive visse karaktertræk og overse andre. Derfor kan jeg også anklages for at læse analysestrategien mere entydigt, end andre ville have gjort. Til læseren kan jeg under alle omstændigheder informere om, at Niels Åkerstrøm Andersen er uenig i min læsning af analysestrategien. Nu er det sagt – og så kan man læse mine diskussionspunkter, som man vil.

² Andersen forklarer ontologi og epistemologi med følgende sondring: "Ontology is concerned with the question of basic assumptions about the world and the being of the world; epistemology is concerned with the question of the basic assumptions about the precondition of cognition of the world" (Andersen 2003:xi).

PLURALE PERSPEKTIVER PÅ VERDEN...

I kølvandet på socialkonstruktivismens produktion af forskellige perspektiver på verden, spørger Andersen: "Hvilke analytiske problemer rejser sig, når vi ikke længere kan lade som om "objektet derude" fortæller os, hvordan det vil observeres, når vi ved, at det er vores "blik", der tvinger genstanden til at fremtræde på en bestemt måde?" (Andersen 1999:18). Analysestrategien fortæller os først, hvori problemerne ligger og giver os derefter en løsning på dette problem. Problemet er ikke længere metodens problem om at validere verden, idet vi ikke har direkte adgang til verden. I stedet bliver problemet at være systematiske og eksplicite i vores brug af teori, og analysestrategien en opskrift på, hvilke overvejelser der nu bliver centrale for at sikre videnskabelighed. Styrken i analysestrategien er, at den stiller krav til gennemsigtighed og konditionering af teori. I stedet for "sjusk og slaphed" (ibid.:15) forpligter den iagttageren på at eksplicite et givent perspektivs implicite forståelser og konditionere de ofte abstrakte begreber i forhold til konkrete empiriske iagttagelser. Således kan analysestrategien betegnes som en epistemologisk konstruktivisme, der hævder, at konstruktionen foregår på den epistemologiske side (i brugen af perspektiver), og at iagttageren ikke har adgang til at dømme verden som et ontologisk fænomen (Andersen 2005:57). Systematikken ligger primært i valget af en ledeforskel inden for en given teori (f.eks. system/omverden inden for Luhmanns systemteori), som man styrer iagttagelsen efter, samt en

konditionering af denne ledeforskel (hvilke præmisser er der for at dømme fænomenet i empirien). Formålet med ledeforskellen er "at disciplinere ens blik så man ikke uden at ville det, forfalder til en første ordens betragtning" samt at sikre sig ikke at anvende flere ledeforskelle på én gang (Andersen 1999:153, 180). Rationalet er således: Det kan godt være, vi ikke har direkte adgang til 'verden derude', men Ordnung muss immer noch sein, nu bare i brugen af perspektiver!

Når udgangspunktet er, at metode skal erstattes med en analysestrategi, der installerer regler for konstruktion af empirien frem for regler til at realitetssikre den (ibid 2003:xiii), har det konsekvenser. Logikken er, at forskeren stadig er forpligtet på en systematisk redegørelse og styring af sin vidensproduktion, men at validiteten udelukkende kan referere tilbage til den teoretiske konstruktion af iagttagelsesgenstanden og ikke til verden derude (Vallentin 2005:211). Kritikere påpeger, at analysestrategi-tankegangen blot forskyder metode-renhed til en analysestrategi-renhed, som ligeledes forpligter iagttageren på en række regler og konditioneringer (ibid.; Nielsen 2005:97). Andersen spørger ikke, hvorfor regler er nødvendige, men lader i stedet tautologi bliver løsningen på problemet om videnskabelig redelighed. Hvis vi ikke kan referere til verden, så må vi referere til teorien. Antagelsen synes derfor at være, at vi må have én konstant at forholde vores empiri til, og at denne konstant kan udskiftes (Gad 2005:5). Konstanten (perspektivet) tillader os således at

organisere verden i systemer, domæner, operationer og funktioner efter forgodtbefindende. Men hvad betyder det i grunden, at vi kan shoppe mellem perspektiver? En kritik kunne være, at perspektivismen forudsætter, at der er en utilgængelig virkelighed, som kun delvist lader sig iagttage, men ikke yder modstand i forhold til de forskellige, ækvivalente perspektivers konstruktioner af den (ibid.:7). Derfor er det kun perspektiver, der skifter, mens virkeligheden forbliver den samme.

ANT har et andet bud, der implicerer to ting: 1) at droppe forestillingen om adskillelsen mellem perspektiv og virkelighed og 2) abonnere på en ny forståelse af ontologi, som implicerer at virkeligheden i sig selv er multipel.³

...ELLER PARTIEL DELTAGELSE I EN MULTIPLE VERDEN?

De mange videnskabsstudier under ANT's fane har lært os, at objektivitet ikke er noget som opdages, men konstrueres heterogent (Latour 2005:118). Her er det vigtigt med en afklaring af begrebet konstruktion. I ANT's univers handler konstruktion ikke om den begrebslige konstruktion, som vi kender fra socialkonstruktivismen. Snarere er det konstruktion i ordets bogstaveligste forstand som vi kender det fra byggepladser: Konstruktion er at bygge op og stabilisere med hårde artefakter. Latour beskriver, hvordan denne realistiske forståelse af konstruktion ofte forveksles med socialkonstruktivismen:

"[There seemed to be] this strange idea that you had to submit to this rather unlikely choice: Either something was real and not constructed, or it was constructed and

³ Her bør det nævnes, at socialkonstruktivismen har interne diskussioner om, hvad 'verden derude' egentlig er. Derfor er det ikke sikkert, at et givent perspektiv abonnerer på forestillingen om en utilgængelig, men singular verdens. Niklas Luhmanns systemteori opererer f.eks. også med en art multiplicitet, hvor forskellige systemer iagttager hinanden forskelligt. Dog tillader analysestrategien os ikke at lede efter det rigtige perspektiv i empirien, hvorfor jeg fastholder pointen om, at det er impliceret, at verden ikke gør modstand mod en givent ledeforskel.

artificial, contrived and invented, made up and false. ...when we say that a fact is constructed, we simply mean that we account for the solid objective reality by mobilizing various entities whose assemblage could fail; 'social constructivism' means, on the other hand, that we replace what this reality is made of with some other stuff." (ibid.:90-91).

'Konstruktion' handler altså ikke om iagttagerens konstruktion af det sociale gennem et givent perspektiv, men er i ANT en kortlægning af aktørers forbindelsesarbejde. Spørgsmålet om konstruktion er forskudt fra epistemologi (hvordan iagttager vi iagttagelser som iagttagelser) til ontologi (hvordan skaber aktører forbindelser)? Denne (ontologiske) konstruktivismen betyder, at virkeligheden ikke foreligger som en allerede eksisterende og afgrænset størrelse, men at det tværtimod konstant skabes og genskabes gennem nye forbindelser. På den ene side er ANT altså en teori, der udvider konstruktivismen til ikke kun at omfatte semiotiske tegn men også hårde objekter, som indgår i gensidig konstruktion. På den anden side argumenterer Latour for, at sådan er verden. ANT er ikke et perspektiv, der får verden til at fremtræde som en heterogen konstruktion, men derimod en metode til at finde ud af, hvordan verden bliver til i heterogene sammenhænge (Latour 1997). Analysestrategien lancerer også verdens tilblivelse som sin erkendelsesinteresse, men tilblivelsen eksisterer kun i forskellige iagttagelser af verden. I ANT er iagttagelser ikke privilegerede over andre operationer. Den nærmest fænomenologiske begejstring i ANT over, hvordan verden bliver til, bliver således også det analytiske princip. Vi skal ikke selv installere principper for iagttagelse, men i stedet følge de ontologiske kampe, verdens humane og non-humane aktører allerede er i gang med at udspille. ANT ser derfor ikke forholdet mellem sprog/iagttagelse og virkelighed som et erkendelsesmæssigt problem, men snarere som en underordnet praktikalitet, der er sekundær til selve verdens fænomener. Denne teoretiske hybrid af konstruktivismen og ontologi beskriver Latour som realis-

tisk konstruktivisme (Latour 2005:88-93).

Med ANT placerer man sig hinsides det klassiske skel mellem ontologi og epistemologi ved at tage afstand fra både den ontologisk realistiske position (som analysestrategien også gør op med) og den epistemologisk relativistiske (hvor analysestrategien kan placeres). ANT opererer ikke med adskillelse mellem teori og praksis, hvilket kortslutter den perspektivistiske logik. Perspektivet eksisterer på samme flade plan som virkeligheden, og når vi bruger perspektiver, tilføjer vi til således verden. Begrebet om iagttagelse (med sine neutrale konnotationer) kan derfor erstattes med begrebet om intervention, der mere eksplicit understreger, at viden intervenserer og er politisk. Dvs. med afvisning af distinktionen mellem perspektiv (iagttagelse) og verden (det iagttagede), tilbyder ANT os at placere ideen om interaktion centralt. Det ændrer også vores forestillinger om, hvad ontologi er for en størrelse. Med ANT får virkeligheden nemlig frataget den "[givne, ustabile og universelle] karakter i sin ontologiske dimension, og ... man burde snakke om ontologier, for hvis virkelighed er 'enacted' og 'performed', i forskellige situationerede praksisser, så er den multipel" (Gad 2005:22). Det betyder, at der skal mere end iagttagelser (af såvel første som anden orden) til at skabe virkeligheder. Jeg mener stadig, at man bør explicitere sine konditionerings og valg, men efter min viden er det ikke bevist, at tautologi fører til mere empirifølsomhed eller bedre videnskabelighed. Så vi siger ja tak til gennemsigtighed, men nej tak til at lade perspektiver og tautologi udgøre fundamentet for regler og selvdisciplinering.

En af diskussionerne om forholdet mellem perspektiv og virkelighed går tilbage til i hvert fald 1920, hvor filosofen Alfred Whitehead konstaterede, at naturen var blevet splittet i to (bifurcation of nature): Enten har vi verden, videnskaben, tingene og intet subjekt ("verden derude"), eller også har vi subjektet men ikke verden, som den virkelig er ("perspektivet herinde") (Latour 2004:208).

Analysestrategien falder inden for den sidste del: vi har ikke adgang til verden, men adgang til perspektiver på verden.⁴ Hvorfor dette hierarki mellem perspektiver og verden?⁵ Tager vi lektionen fra videnskabsstudierne alvorligt, så bliver vores sproglige konstruktioner mindre relevante (men ikke irrelevante), idet vores metoder og interventioner i verden altid vil være mere og andet end det, vi gennem teorier tænker om verden. Hvor Andersen forskyder den positivistiske metodes regelmæssighed til regler for konstruktion af iagttagelser, tager ANT altså en anden konsekvens: Vi dropper perspektiv-verden distinktionen og vender tilbage til empiricisme.⁶

Positivismens og modernismens sammenbrud har altså ført til, at vi ikke spørger, 'hvordan når jeg sandheden'. Men hvor Andersen spørger 'hvordan konstruerer mine perspektiver virkeligheden', så spørger ANT 'hvordan håndteres og multipliceres virkeligheden i praksis'.⁷ I ANT er det den praktiske manipulation af virkeligheden, som både producerer viden, og som vi vil vide noget om.

⁴ Med afsæt i Luhmann har vi kun subjektet som en fiktion. Dog bruger Andersen aktivt denne fiktion i sin analysestrategi, som forudsætter et (fiktivt) subjekt, der strategisk kan vælge ledeforskelte og perspektiver til sin analyse.

⁵ Det er i grunden interessant, at vores perspektiver falder på subjekt-siden af distinktionen subjekt-objekt: Vi har direkte adgang til perspektiverne, men ikke til verden, som vi behøver perspektiver til at iagttage. Disclaimers om, at enhver 2. ordens iagttagelse også er en iagttagelse af 1. orden, fjerner ikke det faktum, at der installeres et hierarki, hvor noget (perspektivet) er mere præcist eller neutralt end noget andet (verden).

⁶ Dette skal ikke forstås som grounded theory og dens ideal om et forudsætningsløst møde med empirien, idet ANT gennem netværksbegrebet også tilføjer til dette møde. Hvordan dette hænger sammen med teoriens selvforståelse som realistisk konstruktivisme behandles afslutningsvist.

⁷ Her indrømmer jeg gerne det uretfærdige og delvist flabede i at sammenligne et metaperspektiv med en singulær teori. Analysestrategien sætter sig ikke for at sige noget om verden, men om perspektiver. ANT sætter sig for at sige noget om verden. Inden for en analysestrategisk position kan man også spørge til verden, men her vil der være de tautologiske forbehold, som jeg tidligere har beskrevet.

Konsekvensen af dette bliver, at praksisser og ontologier eksisterer på samme flade plan som vores iagttagelser og derfor har samme forklaringskraft, hvorfor vi ikke kan opdele verden i perspektiver og det, som perspektiverne lader komme til syne. Viden handler ikke om at 'hive noget ud' af virkeligheden, men kan kun være en tilføjelse til virkeligheden, som allerede er ontologisk multipel. Vores nye analysegenstand er altså ontologisk politik (Mol 2002), og filosofen Annemarie Mol siger det ganske fint:

“ontology is not given in the order of things, but that, instead, ontologies are brought into being, sustained, or allowed to wither away in common, day-to-day, sociomaterial practices...if practices are foregrounded there is no longer a single passive object in the middle, waiting to be seen from the point of view of seemingly endless series of perspectives. Instead, objects come into being – and disappear – with the practices in which they are manipulated... thus, far from necessarily falling into fragments, multiple objects tend to hang together somehow. Attending the multiplicity of reality opens up the possibility of studying this remarkable achievement (Mol 2002:5,6).

Ontologi ikke længere noget vi tager for givet, men noget der produceres multipelt – og som forskere producerer vi også ontologier, hvad enten vi kan lide det eller ej. Dette gælder også analysestrategien, selvom den hævder at operere med en tom ontologi. Som Steen Vallentin pointerer, består valget ikke mellem at ontologisere eller lade være, da den analysestrategiske fordring om at arbejde med en tom ontologi ikke er mulig, med mindre man er tilhænger af grounded theory (Vallentin 2005:220). Ethvert forsøg på at de-ontologisere synes altid-allerede at være fanget i samme ontologisering, som den forsøger at gøre op med, idet den producerer ny viden om verden, der gør en forskel.

Forholdet mellem iagttagelse og det iagttagede kan altså gentænkes med ANT. Vi iagttager ikke fra anden orden ved at lade verden emergere gennem perspektiver, men tilføjer til verden på et ontologisk plan. Lad os nu vende blikket på metoden og gentænke denne i forhold til ovenstående diskussion.

MUTANTER OG METODER

Der er forskellige bud på at tackle den metodeforlegenhed, som er opstået i kølvandet på positivismens fald, og analysestrategien er et sådant bud. Videnskab er ikke længere et spørgsmål om repræsentation, og ifølge Andersen "[beder] empirien ikke (...) om at blive iagttaget på en bestemt måde" (Andersen 2003:115, egen oversættelse). Dermed tilbyder han kun perspektiver, og der efterlades lille plads til metoden i analysestrategi (Andersen 1999:18, 152). Jeg argumenterer i dette afsnit for, at valget ikke behøver at være mellem en naturaliseret empiri, der beder om en særlig form for iagttagelse, eller en teori-konstrueret empiri. Nu hvor analysestrategien ikke længere udgør et videnskabeligt 'helle', hvorfra vi gennem perspektiver kan skabe regler og systematik, må vi gentænke metodens rolle i videnskabelig. Vallentin beskriver analysestrategiens hierarkiske forhold mellem teori og empiri som et møde, der "ikke foregår uden for, men i teorien" (Vallentin 2005:203). Men hvis perspektivet ikke udgør et sted, hvor vi kan spørge fra, implicerer det så ikke, at empiri, teori og metode optræder på lige fod? Lad os gøre metoden performativ og udvide grænsen for, hvad metode kan være.

Det sjældent, at det udelukkende er perspektiver, der afgør, hvilke fortællinger vi konstruerer. Som ANT's laboratoriestudier har vist (se f.eks. Latour og Wolgaar 1986), er der ofte mere kedelige og mondæne betingelser, som

”ETHVERT FORSØG PÅ AT DE-ONTOLOGISERE SYNES ALTID- ALLEREDE AT VÆRE FANGET I SAMME ONTOLOGISERING, SOM DEN FORSØGER AT GØRE OP MED, IDET DEN PRODUCERER NY VIDEN OM VERDEN, DER GØR EN FORSKEL.”

medproducerer viden, og socialvidenskab er ikke hævet over sådanne betingelser. Så selvom det både er sjovere og mere sexet at fortælle om blinde pletter i abstrakte teorier, er de praktiske omstændigheder mindst lige så betydningsfulde for den endelige analyse. Som en anden Sokrates, illustrerer Latour her i en fiktiv dialog med en mindre vidende studerende, hvordan konditionering af teoretiske begreber ikke kan adskilles fra de mondæne betingelser for skriveprocessen:

Student: When do I stop? My actors are all over the place! Where should I go? What is a complete description?

Professor: Now that's a good question because it's a practical one. As I always say: a good thesis is a thesis that is done (...) You stop when you have written your 50,000 words or whatever is the format here, I always forget.

S: Oh! That's really great. So my thesis is finished when it's completed. So helpful, really, many thanks. I feel so relieved now.

P: Glad you like it! No seriously, don't you agree that any method depends on the size and type of text you promised to deliver?

S: But that's a TEXTUAL limit, it has nothing to do with method.

P: See? That's again why I dislike the way doctoral students are trained. Writing texts has EVERYTHING to do with method. You write a text of so many words, in so many months, based on so many interviews, so many hours of observation, so many documents. That's all. You do nothing more.

(...)

S: Of course, but it's a tool, a way of expressing myself.

P: There is no tool, no medium, only mediators. (Latour

2005:148)

Konditionering er ikke noget, man bare kan reflektere sig ud af. Det bliver i lige så høj grad et pragmatisk spørgsmål om, hvilke rammer, man har til at skabe sin viden.

Postmodernismen gav dødsstødet til metodebegrebet og efterlod en masse spørgsmål om, hvilken funktion metoden nu skulle have. I stedet for at gentænke metodens rolle, har Andersen tilsyneladende begravet metode med sine analysestrategier, idet metoden optræder som det forældede spørgsmål om ”at producere sand viden om en given genstand” (Andersen 1999:15). Jeg argumenterer for, at metoder kan være mere og andet end et spørgsmål om at validere verden. Metode bliver med ANT et spørgsmål om artikulation, hvor det handler om at interagere med den verden, man studerer (Latour 2004:210). Forudsættes en undersøgelsesgenstand, der bliver til i mødet med og i måden, hvorpå man interagerer med den, kan man som iagttagere lege med ideen om, at metoder er med til at konstruere en undersøgelsesgenstand, der altid-allerede er i gang med at blive konstrueret (Law 2004:7). I stedet for at afvise metoder, som Andersen gør, kan metoder bruges performativt til at åbne op for forskellige konstruktioner af empirien. Metoden sidestilles på denne måde med teori, idet de begge indgår i et undersøgende forhold til empirien. En fordring kunne derfor være at variere metoder og interaktionsmåder. Dette er ikke ud fra en forestillingen om, at jo flere metoder der er i brug, desto tættere på sandheden kommer man (triangulering). I stedet bliver ambitionen at åbne op for mulige navigationer og positioner for både såvel forsker og om felt. Sociologen Casper Bruun Jensen kalder en sådan forskningsstrategi for partial connection,

inspireret af den britiske antropolog Marilyn Strathern, og formulerer denne strategi som en tilføjning af agens til forskeren og empiri:

If research is not about representing practice but about exploring (...) with practices, then both methodical rigour and reflexive subtlety become less interesting. To think of partial connection as research methodology is to think about ways of engagement that would simultaneously add more agency to researcher and to practices, since in this view there is no need to view science as an epistemological zero-sum game (Jensen 2004:44).

At tilføje agens forstår jeg som at åbne for forskellige muligheder for at udforske (for mit vedkommende) og for at reagere (for feltens vedkommende). Metoder er således ikke underordnet teori, idet de inddrages på samme præmis. Endelig er det ikke problematisk, at artikulation kan stå i modsætning til et givent perspektiv, idet vi har droppet jagten på den singulære fortælling, der kun refererer tilbage til ledeforskellen og i stedet søger den multiple.⁸ Som Latour siger det: "[There is] no trauma with articulation because it does not expect accounts to converge into one single version that will close the discussion" (Latour 2004:211). Det betyder ikke, at teori er meningsløst, da teori også konstruerer iagttagelsesgenstanden; den er blot en af mange konstruktioner, herunder metodens.

Genindførelse af metode skal ikke anskues som en mere ren eller sand tilgang til verden, end den som analysestrategien udpeger. Styrken i den analysestrategiske tilgang er netop, at den kan redegøre for alle valg ved at referere tilbage til en singulær, epistemologisk konstruktion,

⁸ Andersen vil også iagttage multiplicitet. Her består multipliciteten dog i, at man (gennem sit eget perspektiv) iagttager verdens mange perspektiver, der i sig selv konstruerer flere fortællinger om verden (1999:14). Spørgsmålet er dog, om dette ikke mere er et pluralt perspektiv end et multipelt. I modsætning til pluralitet, hvor verdner (eller iagttagelser af verden) sameksisterer uafhængigt af hinanden, er multiplicitet en form, hvor det samme bliver til noget andet i nye praksisser (Law 2004:162).

idet man vælger et iagttagelsesbegreb frem for et andet. Dette gives der afkald på her, idet vi ikke længere tror på styrken i det singulære perspektiv. Et andet, mere praktisk problem er, at denne strategi producerer en mere rodet empiri, idet empirien produceres ud fra multiple principper og ikke refererer tilbage til på forhånd besluttede kriterier for, hvad empiri kan være. Men med en multipel ontologiforståelse er rod måske ikke så ringe igen. Rod bliver måske ligefrem den produktive forudsætning for at komme med interessante analyser, der rækker ud over teoriens egen udsigelseskraft.

Et sidste kritikpunkt er det betydningsfulde spørgsmål om iagttagerens status. I analysestrategien opstår iagttageren, ligesom iagttagelsesgenstanden, gennem teorien. Spørgsmålet er, om det er muligt – og meningsfuldt – kun at disciplinere et studie gennem en på forhånd besluttet teoretisk optik. Strathern pointerer, at etnografen altid indtræder i multiple relationer til sin felt, hvorfor ambitionen om at disciplinere sin forskning med normative eller videnskabelige intentioner er umulig (Strathern i Jensen 2004:37). Samtidigt indgår iagttageren som delvis medkonstruktør (partial participant), hvorfor hverken repræsentation eller en teoretisk baseret 'rensning' af empirien er mulig. Stratherns tilgang fordrer en metodisk fleksibilitet jævnfør ovenstående afsnit, da en teoretisk selvdisciplinering ikke længere udgør et iagttagelsespunkt, hvor der kan spørges fra og svares til (ibid:38). Samtidigt findes en række andre, mere konkrete relationer, som har mindst lige så stor betydning. En metodisk fleksibilitet medfører en mangfoldiggørelse af iagttagerens rolle og iagttagelsespunkt. For eksempel etableres forskellige slags relationer i henholdsvis et interviews, observationer og uformelle samtaler.⁹

Grundlæggende handler det om at anskue iagttagerens

⁹ Her bør det retfærdigvis nævnes, at jeg arbejder etnografisk, hvor Niels Åkerstrøm Andersen primært har arbejdet med historiske analyser af tekst. Spørgsmålet om metode, intervention og mødet har derfor også en anden karakter, der muligvis retfærdig-gør de to positioner.

tilstedevær og indflydelse som en fordel frem for en forurening af iagttagelsen. ANT inkluderer iagttageren som en del af det netværk, der opspores: "No net exists independently of the very act of tracing it, and no tracing is done by an actor exterior to the net. A network is not a thing but a recorded movement of a thing" (Latour 1997). Netværket vil altid være en effekt af iagttagers opsporing, da iagttageren selv indgår i samme netværk og tilføjer til det med sin spørgen, tilstedeværelse og tekstlige intervention (Law 2004:25). Og denne intervention kan som sagt ikke reduceres til at være det, som perspektivet angiver. Udfordringen bliver at se sin tilstedeværelse som en produktiv forudsætning for at skabe viden frem for et problem. Jo flere måder man interagerer med felten på, desto flere måder kan felten reagere på, og desto flere muligheder får iagttageren for at producere spørgsmål til videre undersøgelse.

ANT's insisteren på flade beskrivelser har også sine svagheder. ANT's ydmyge fordringer om at lade undersøgelsesgenstandens heterogenitet komme til syne til trods, så kan teorien (som ynder at iagttage sig selv som metode) ikke komme uden om, at den lukker sig om sig selv som teori, hvilket fastlåser undersøgelsesgenstanden. Som Latour siger om netværksbegrebets status: "Surely you agree that drawing with a pencil is not the same thing as drawing the shape of a pencil (...). With Actor-Network you may describe something that doesn't at all look like a network - an individual state of mind, a piece of machinery, a fictional character" (Latour 2005:142). Netværket er ikke blyanten, man tegner, men blyanten man tegner med. Netværk er dermed på en gang vores viden om verden, men det bliver også til verden, da Latour andre steder hævder, at han beskriver verden realistisk (Latour 1997). ANT er en teori, der (til tider) lader som om den ikke er en teori. Men er det nu så slemt, når vi tænker over det? Alternativet er en række perspektiver, der lader som om de ikke er ontologier. Jeg synes tiden er moden til at kaste postmodernismens forsigtighed af os, hoppe ned fra perspektivismens sikre piedestal og for alvor lege med vores

multiple, herunder perspektivistiske, interaktioner med verden. ■

LITTERATUR

- Andersen, Niels Å. 2003. Discursive Analytical Strategies: Understanding Koselleck, Laclau, Luhmann. 1st ed. UK: Policy Press.
- Andersen, Niels Å. 1999. Diskursive Analysestrategier: Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann. 1st ed. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Andersen, Simon C. 2005. Smid ikke metoderne ud med badevandet: Epistemologisk konstruktivisme og dens metodiske konsekvenser. Dansk Sociologi 16, no. 3:46-60.
- Gad, Christopher. 2005. En postplural attitude. Working Paper ed. Centre for STS Studies, Department of Information & Media Studies, University of Aarhus: .
- Jensen, Casper B. 2004. Experimental Devices: Studies in STS and Electronic Patient Records. Ph.D. diss., Aarhus Universitet.
- Latour, Bruno. 2005. Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. 1st ed. Oxford: Oxford University Press.
- Latour, Bruno. 2004. How to Talk About the Body? The Normative Dimension of Science Studies. Body and Society 10, no. 2-3:205-229.
- Latour, Bruno. 1997. On actor-network theory: A few clarifications. Web article ed. www.nettime.org: Keele University.
- Latour, Bruno, Wolgaar, Steve. 1986 (1979). Laboratory Life: the Construction of Scientific Facts, USA: Princeton University Press.
- Law, John. 2004. After Method: Mess in Social Science Research. London and New York: Routledge.
- Mol, A. 2002. The Body Multiple: Ontology in Medical Practice. Durham: Duke University Press.
- Nielsen, Gitte T. 2005. Remerger: Skabende ledelseskrafter i fusion og opkøb. 1st ed. Frederiksberg: Copenhagen Business School.
- Vallentin, Steen. 2005. Luhmann, metode, analysestrategi: Om systemteoriens møde med empirien. In Samfundsvidenskabelige analysemetoder, edited by Claus Nygaard. København: Samfundslitteratur.